

NAMIK KEMAL'İN MEKTUPLARINDA DİL VE EDEBİYAT ÜZERİNE TENKİTLER

Veysel ŞAHİN¹

ÖZET

Namik Kemal, dönemindeki gençlere mektuplar yazarak onların eserlerini tenkit eden ilk tenkitçilerimizdir. Sanatçının hususi mektupları, Tanzimat devri ve fikir hayatının zengin malzeme kaynağı olup; dil, edebiyat, sanat ve kültür tarihi açısından önemli bir belge niteliğini taşır. Namık Kemal, edebiyatımızın gürleyen ve yol gösteren sesidir. Bu açıdan sanatçının özel mektupları içerik itibarıyla çok yönlüdür.

Çalışmada Namık Kemal'in hususi mektuplarında dil ve edebiyat üzerine tenkitlerini ele alarak Arap edebiyatı, Fars edebiyatı, Batı edebiyatı, klasik Türk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı hakkında yaptığı tenkitleri değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, dil, edebiyat, özel mektuplar, tenkit, münekkit/eleştimen, Arap edebiyatı, Fars edebiyatı, Batı edebiyatı, klasik Türk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı.

CRITICISM ON LANGUAGE AND LITERATURE IN NAMIK KEMAL'S LETTERS

ABSTRACT

Namik Kemal is our first critic who has criticized the Works of the young in his period by writing them letters. His private letters are the rich material sources of Tanzimat (Reorganization) Period and of the thought-word, and are of the character of an important document regarding the history of language, literature, art culture- Namık Kemal is the booming and leading voice of our literature-From that point of view, his private letters are multi-sided with respect to the contents.

In this study we have appraised his criticism about Arabic literature, Persian literature, Western literature, Classical Turkish Literature and Neo-Turkish literature by dealing with his criticism on language and literature in his private letters.

---

¹ Arş. Gör., Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü.
veyselsahin68@mynet.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Key Words: Namık Kemal, Language, Critic, Arabic literature, Persian literature, Western literature, Classical Turkish literature and Neo-Turkish literature.

Giriş

*“Görüp ahkâmı asr-ı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten”*

(Göçgün, 1999: 7)

“Tenkit” sözcüğü Türk edebiyatında, Fransızca “critique” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Edebî türler içerisinde farklı bir yeri olan “tenkit” eskiden “ilm-i nakd” tabiri şeklinde kullanılmaktaydı (Ercilasun, 1994: 9). Örneğin Tanzimat dönemi aydınlarından Muallim Naci “kritik” kavramının karşılığı olarak “nakd”, Namık Kemal ise “muhakeme” ve “muâheze” terimlerini kullanır (Ercilasun, 1994: 9).

Eski Türk edebiyatında ise “tenkit”in bir tür olarak bulunmadığı veya çok az bulunduğu konusunda bugüne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Osmanlı döneminde tenkit veya teknik dikkatler daha ziyade şiire ve bilhassa Arap ve Fars aruzunun çok önceden oluşmuş kaidelerine göre yapılırdı. Bu dönemde nesirde de kompozisyonu göz önünde tutan bir tenkit yapılmamıştır (Çıkla, 2003: 560).

Tanzimat döneminde gelindiğinde Türk edebiyatına giren ve gelişmeye başlayan tenkit/eleştiri, o dönemde edebiyatımızda farklı bir atmosfer yaratır. Yenileşme döneminde gazete, dergi ve makale gibi türlerin edebiyat ve sosyal hayata girmesi, tenkit/eleştirinin önemini artırmış, bu türün gelişmesine olanak sağlamıştır. Özellikle eski edebiyatla yeni edebiyat arasındaki çekişmeyi derinden yaşayan medeniyetin çıkmazları, bu türün Batı’da olduğu gibi büyüyüp gelişmesine katkı sağlamıştır.

Edebî tenkit genel anlamıyla, edebî bir eseri değerlendirmek, tahlil etmektir. Bir başka deyişle; herhangi bir sanat eserinin iyi olup olmadığını belirtmek, yararlarını ortaya koymak, beğenilen veya beğenilmeyen, aksayan yönlerini göstermek, gelecekte insanların üzerinde bir etki yaratıp yaratmayacağını ortaya koymaktır. Bu açıdan tenkidin ana metotları; inceleme, açıklama, analiz etme gibi unsurlardır. Bundan dolayı edebî tenkit bir metni hem yapısal, hem de sosyal olarak ele alır. Nitekim eleştirmen/münekkid de bu dünyanın donanımlarını üzerinde barındırır. “Ataç, iyi bir eleştirmenin (münekkidin) başlıca görevinin zamanın güzel eserlerini bulup ortaya çıkarmak olduğunu belirtir. Ona göre iyi bir eleştirmen bir insana

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

(akide), estetiğe bağlanmış adam değildir; ama çeşitli insanları, estetikleri yaşayıp onları aşmış, onları içinde kaynaştırdığı için artık hiçbirinin sınırına kapanmayan adamdır. Münekkitte aranan bi- taraf hiçbir tarafla ilişkili olmaması değil, belki her tarafa birden ihtirasla bağlanmasıdır.” (Özçelebi, 2003: 10) der. Bu açıdan eleştirmen, güzel eserleri ortaya çıkararak, onun içeriğine nüfuz eden ve kendi edebî görüşünü estetik bir şekilde ortaya koyan kişidir. Aynı zamanda yapılan “özel eleştirinin” tek sahibidir. Çünkü her metin, her okunuşunda farklı yönleri ile ortaya çıkar. Bundan dolayı tenkit ve münekkid eser ile okuyucu arasındaki bağıdır. Bu bağ üst bir dil ile sağlanır ve kendi kuralları vardır. Barthes, “Eleştirinin konusu çok farklıdır; “dünya” değil, bir söylemdir, bir birinci dil (ya da nesne-dil) üzerinde gerçekleştirilen bir ikinci dil ya da (mantıkçıların deyişiyle) bir ‘Üst Dil’dir.” (Barthes, 1999: 76). Bu açıdan eleştiri, bir üst dildir. Bu üst dilin görevi ise edebî eserlerdeki gerçeklikleri yakalamak, saklı gizli ve derinde olanları mantıklı bir şekilde çağın bilgisine sunmaktır. Bundan dolayı tenkit/eleştirinin amacı, geçmişin gerçeklerine veya eserin içeriğine saygı sunmak değil, çağımız insanının anlaşılmasına ve dünyanın işleyişine katkıda bulunmaktır.

Türk edebiyatında tenkit türünün yukarıdaki vasıflara sahip oluş süreci, Tanzimat dönemiyle başlar. Bu bakımdan çalışmamızın da yoğunluğu bu dönemi kapsamaktadır. Tanzimat döneminde edebî tenkit, Batı’ya yönelişle başlar ve çağdaş Türk edebiyatının gelişmesine zemin hazırlar. Divan edebiyatına tepki olarak ortaya çıkan bu edebî tür, başlangıçta estetik gayeden uzak daha çok sosyal faydayı göz önünde tutar. Bunun nedeni, eskinin aksayan yönlerini ortaya koyarak edebiyatı toplumun hizmetine sunma kaygısıdır. Ercilasun “Divan edebiyatına karşı bir reaksiyon olarak doğan Tanzimat edebiyatında tenkidin başlıca iki prensipten hareket ettiği görülür: Eskinin reddi, yeninin yaratılması... Tanzimatçılar, tenkit ve edebiyat anlayışlarını ve faaliyetlerini bu iki prensip etrafında geliştirmişlerdir.” (Ercilasun, 1994: 35) diyerek bu durumu özetler. Tanzimat sanatçılarının tenkidi, yeni edebiyatın oluşması ve gelişmesi hususunu, eskiyi tenkit etme yeniyi methetme amacıyla ele aldıklarını görüyoruz. Bu açıdan Tanzimat döneminde tenkit anlayışı, tek yönlü ve estetik gayeden uzaktır. Bu dönemde Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa bu bağlamda eserler verir. Bu dönemin tenkit anlayışı:

- a) *Eski edebiyatın reddi, Batı edebiyatı ve yeni türlerin savunulması*
- b) *Yeni Türk edebiyatının ortaya konulması ve geliştirilmesi*
- c) *Edebiyatta sosyal fayda*

şeklindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Tanzimat döneminde Namık Kemal bu anlamda ilk eleştirmenimizdir. Türk edebiyatının gerçek anlamda ilk eleştiricisi ve teorisyeni Şinasi'nin açtığı yolda ilerleyen Namık Kemal'dir (Gariper, 2007: 73). Onun bu alanda yazdığı *Lisân-ı Osmâninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şamildir, Tahrîb-i Harâbât, Tâkip, İntibah Mukaddimesi, Celâl Mukaddimesi, İrfan Paşaya Mektup, Meprizon Muâhazenâmesi, Bahr-i Daniş Mukaddimesi, Tâlim-i Edebiyat Üzerine Bir Risâle* gibi eserlerinde tenkitlerini ortaya koyduğunu görürüz (Ercilasun, 1994: 37).

Namık Kemal yukarıdaki makalelerinin yanı sıra özel mektuplarında da edebî tenkite güzel örnekler verir. Nitekim Namık Kemal'in yeni gelişmekte olan tenkit/eleştiri türü hakkında düşünce ve tespitleri, kendisinden sonra gelen birçok düşünür ve sanatçıyı etkileyerek bu alanda kendilerini geliştirmesini sağlamıştır. Bunun nedeni tenkit türünün Tanzimat döneminde ortaya çıkması ve önceden bir teoriye, felsefeye oturtulmamasıdır. Gariper, "Felsefi bir gelenek temeline oturmayan Türk edebiyatı, eleştiri ve edebiyat teorisi alanında hep bir boşluk yaşayacaktır. Klasik Türk edebiyatında edebiyat teorisi ve eleştiri bir tür olarak gelişmiş değildi. Beş yüzyılı bulunan bu edebiyat dairesinde edebî değeri yüksek eserler verilmiş, fakat teorisi ve estetiği gereğince yapılmamıştır." (Gariper, 2007: 71) der. Bunun yanında az da olsa tezkirelerde tenkit türünün kullanıldığını söyleyebiliriz. Şuara tezkirelerinde şairler hakkında bilgilerin verilmesi, tenkit alanına girecek değerlendirmeleri de içine alır. Özellikle mesnevi ve divanların mukaddime kısmında, dibace ve hatimlerinde şair/sanatkarın hayatı ve sanatı hakkında bilgilerin verildiği, tenkit edildiği görülür. Bu açıdan tenkidin var olduğunu ancak bir edebî tür olarak vasıflandırılmadığını söylemek yerinde olur.

Namık Kemal ve Abdülhak Hamid Türk edebiyatında en çok mektup yazarların başında gelir. Muallim Naci'nin mektupları; "Mektuplarım, Muhaberat ve Muhaverat" adlı kitapları Rezaizade Mahmut Ekrem'in; "Takrizat, Takdir-i Elhan, Menemenli Tahir'e" adlı mektupları bu dönemde önemli eserlerdir. Mektup türünde döneme damgasını vuran en önemli kişi Namık Kemal'dir. Üstünova, "Tanzimat dönemine mektuplarıyla da damgasını vuran yazarların başında kuşkusuz Namık Kemal gelir. Bir yandan Osmanlı tarihi, bir yandan Türk edebiyatı, bir yandan Türk dili bakımından hazine niteliğindeki ciltler dolusu mektup, değindiği konuların çeşitliliği ile de dikkatleri üzerine toplar." (Üstünova, 2005: 16) der.

Mektubu bir tür olarak benimseyen Namık Kemal, siyasi, edebî eleştiri, felsefi, mizahi ve sosyal içerikli mektupların yanında tebrik teşekkür babında mektuplar da yazar. Namık Kemal, hasta ve

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

sürgün günleri hariç her gün altı saat okuyup, altı saat yazan bir sanatçıdır. Mektup yazdığı kişilerin başında ise, damadı Menemenli Rif'ât Bey, Ebüzziya Tevfik, Abdülhak Hamid, Rezaizade Mahmut Ekrem, çocukları Firdevs Hanım, Ali Ekrem ve babası Mustafa Asım Bey gelir. Namık Kemal'in arkadaşları ve damadına yazdığı mektupların bazılarında edebî tenkitler, siyasi düşünceler, sanat ve edebiyat görüşleri yer alırken, ailesine yazdığı mektuplarında ise daha çok özlem, maddî sıkıntı ve hastalıklardan bahsettiği görülür.

Namık Kemal'in mektuplarında tenkit genel anlamıyla devrin edebî hadiselerine; nesir ve şiir hakkındaki görüşlerine dayanmaktadır. Özellikle ortaoyunu ve halk tiyatrosuna yönelik tenkitleri ve tespitleri mektupların edebî yönden zengin bir kaynak olarak başvurulmasına neden olur.

Namık Kemal'in edebî mektuplarında; edebî türlerin Türk edebiyatında yaygınlaşması, modern bir edebiyat anlayışının gelişmesi ve Türk dilinin kullanılışı gibi hususlarda tenkitlerinin yoğunlaştığı görülür. Onun ilk münekkidimiz olduğunu düşünürsek mektuplarında bu özelliği sıklıkla neden kullandığı ortaya çıkar. Çünkü o, bütün mektuplarında yeninin savunucusu, eskiyi yıkan, yeren kimliği ile karşımızdadır.

Kâzım Yetiş'e göre Namık Kemal dil meselelerinden çok edebiyat meseleleri ile meşgul olmuştur. Bugüne kadar da, dilden çok edebiyat ve Türk edebiyatı üzerinde çalışmalar yapmıştır. Özellikle eski edebiyata dair tenkitleri en çok üzerinde durduğu konulardır. (Yetiş, 1996: 22). Tabii ki bu açıdan mektupları da bu tenkitlerin sıklıkla görüldüğü yerlerdir. Her yönüyle bir düşünce adamı olan Namık Kemal, yazdığı makale ve mektupları ile bizde tenkidi bir tür haline getirir. Matbaanın gelişmesi ve edebî ürün ve türlerin artması, sanatçının tenkit türüyle olan ilişkisini kopmaz hale getirmiş ve bu yüzden özel mektuplarında dahi tenkitlerini devam ettirmiştir.

Genç şairlere öğütler vererek onların eserlerini tenkit eden Namık Kemal, böylece genç edebiyatseverlere yol gösterir. Abdülhak Hamid'e yazdığı 17.11.1879 tarihli mektubunda onun "Nesteren" eserini eleştirir ve taklitten kaçması gerektiğini söyler. Yine bu mektubunda, "Nesteren" için yazdığı şiirleri beğendiğini dile getirir. "Nesteren'i gördüm; fakat ne yalan söyleyeyim beğenmedim; beğenmedikten başka me'yûs bile oldum. Corneille'nin *Cid'i*, Avrupa ahlâkına mahsustur;" (Tansel, C. II: 375) diyerek Abdülhak Hamid'i eleştirir. Daha sonra mektubun ilerleyen sayfalarında "Nesteren'in birçok yerinde o kadar güzel parçalar var ki insan okurken mestoluyor." (Tansel, C. II: 376) der.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Namık Kemal mektuplarında edebiyatın, vatana ve millete hizmet etmesi gerektiğini dile getiren en önemli sanatçılarımızdandır. Ona göre halkın faydasına olmayan ve ondan uzak olan bir edebiyat, sarsılmaya ve yok olmaya mahkûmdur. Namık Kemal, halkın dilinden ve yaşantısından uzak, kendi içine çekilmiş ve herkesi kendine davet etmeyen edebiyatı, mektuplarında şiddetle eleştirir. Ona göre “insanı ve milleti; terbiye eden, geliştiren birlik ve beraberliği sağlayan, millî insanî varlığını yaşatan ve sonsuza kadar yaşamasını temin eden edebiyattır.” (Yetiş, 1996: 25). Edebiyat yazara göre insanı eğiten, birlik beraberliği sağlayan ve bu yolda kendini durmadan geliştiren bir değerdir. “Vakı a her yazdığım vatana bir hizmettir. Edebiyat, bir milletin kuvve-i nâtıkası demektir. Edebiyata hizmet, sıfat-ı kâşife-i insaniyyet olan nâtika-i millete hizmet demek olur; fakat o kuvvet, doğrudan doğruya vatan-perverlik fikrini büyümeye sarf edilse hiç olmazsa yazılan şeylerin yarı o cihette masrûf olsa, daha hayırlı değil midir?” (Tansel, C. II: 421) diyerek vatana ve millete hizmet eden edebiyatın önemli olduğunu dile getirir. O, kendi değerlerine bağlı edebiyatı: “Edebiyat ma şûkamdır. Bir garip ma şûka ki; kendine mâlik ve binâenaleyh muhabbetine rakip olanları dahi kendi kadar sevdirebilir.” (Tansel, C. I: 262) diyerek tanımlar. Kendini sevdirmeyen ve halktan uzak olan edebiyat, onun olumsuz tenkidinin odak noktasını oluşturur. 1866 yılında Kâni Paşazâde Rıfât'a yazdığı mektubunda: “Cemalî, bahâr-ı musavver; dehânı hande-i mücessem, ve'lhâsil serâpâ, hüsnü bir âlem-i diğ er idi ki temâşâ eden değil âlâm-ü gamı, belki bütün bütün âlemi unutturdu.” (Tansel, C. I: 59) diyerek eski edebiyatın sanat anlayışını tenkit eden Namık Kemal, eski Türk edebiyatını, insanları bu dünyanın gerçeklerinden koparması yüzünden eleştirir.

Namık Kemal'in özel mektuplarında vatan ve edebiyat bir bütünlük arz eder. Bu yolda eser veren kişiler de edebiyatı, vatanın büyüklüğü ve kudretini ortaya koymada bir araç olarak kullanılmalıdır. Edebiyat, sadece gül bahçelerinden, servi altındaki sohbetlerden ibaret değildir. Ona göre edebiyat, vatan ve milleti içine alarak onu dünyanın merkezine oturturmalıdır. “Namık Kemal, edebî eserlerin insan ruhu üzerinde terbiyevi bir tesir icra ettiğine kanidir.” (Kaplan, 1997: 125) diyen Kaplan, onun edebiyatı, millet ve vatanın şiiire, tiyatroya dönüşmesi gereken bir mecrası olarak görür. Bu mecradan uzaklaşmak ise onun için kendi değerlerinden kopmaktır.

1. Arap Dili ve Edebiyatı Üzerine Tenkitler

Namık Kemal'in dilin millet hayatındaki önemini belirten çok önemli mektupları vardır. Çünkü sanatçı dili, toplumu kaynaştıran en önemli unsur olarak görür. Namık Kemal, eski edebiyatı tenkit

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ederken etkisinde Arap dili ve edebiyatını da değerlendirmeye tabi tutar. Birçok makalesinde olduğu gibi mektuplarında da Arap ve Fars edebiyatını “edebiyat-ı şarkî” olarak adlandırır. Ona göre hem dil açısından hem de edebî kültür açısından etkilendiğimiz Arap dili ve edebiyatı çok büyük bir kültürün ürünüdür. Yetiş; “Namık Kemal edebiyatın, milletin muhafazasında oynadığı ehemmiyetli rolü anlatırken misal olarak Arap edebiyatını gösterir. Devlet ve ilim hayatları sönmüş olan, hatta bazı fırkaları dillerini kaybetmiş bulunan Araplar, edebiyatları sayesinde kavmiyetlerini koruyabilmişlerdir. Dolayısıyla o, bu noktada Arap edebiyatına üstünlük tanımaktadır.” (Yetiş, 1996: 30) diyerek Namık Kemal’in Arap dili ve edebiyatına karşı görüşlerini belirtir. Ona göre Arap dili, dünyada önemli dillerden biridir. Çünkü Arapça birçok milleti ve milletin dilini etkilemiştir. Bunun nedenini birçok düşünür, şair, yazar vb. alanlarda önemli insanları yetiştirmesine bağlayan Namık Kemal, eski edebiyatı sadece Arap şair ve edebiyatçıları taklit etmesi yönünde tenkit eder.

Namık Kemal’e göre edebiyat, milletin kaderini değiştirecek kadar etkili ve güçlüdür. Bu yüzden sanatçı Mektuplarında da sıklıkla bu konu üzerindeki görüşlerini belirtir. Örneğin 1865 yılında Rüşdî Efendi’ye yazdığı mektubunda Arap edebiyatındaki bir şiirin, “Umumca mevvadd-ı nâfiadan mâ dud olması mukaddemâ Araplar’da imiş ki bir beyit, bir ordunun galebesine sebep olur imiş...” (Tansel, C. I: 36) diyen Namık Kemal, Araplarda bir beytin ordunun galip gelmesini sağladığını belirtir. Böylece güçlü bir etkiye sahip olan Arap dili ve edebiyatını olumlu yönde tenkit eder. O, bizim dil ve edebiyatımızın da Arap dili ve edebiyatı gibi güçlü olmasını arzu eder. Namık Kemal genel olarak edebî mektuplarında, Arap dili ve edebiyatını bizim dil ve edebiyat anlayışımızı ortaya koymak için bir kıyaslama aracı olarak kullanır ve tenkitlerini bu yönde yapar.

Namık Kemal eğitim esnasında Arapça derslerin verilmesinin gerektiğini belirtir ve kendi dilimizi iyice öğrendikten sonra Arapça başta olmak üzere diğer yabancı dillerin okullarda öğretilmesi/verilmesi gerektiğini düşünür. Namık Kemal’in tenkit burada ettiği husus, gençlerimizin kendi dillerini yeterince öğrenmeden Arapça öğrenmeye başlamasıdır. Bunun yanında Arapçanın da kendi içinde problemleri olduğunu ifade eden Namık Kemal, yabancı dil öğrenirken çok dikkatli olmamız gerektiğini ve Arabistan’ın muhtelif yerlerinde farklı Arapça şiveler olduğunu ifade eder. Bizim ise Arapçayı nizamına uygun bir şekilde öğrenmemiz gerektiğini belirtir.

Namık Kemal, 1881 yılında Midilli’den yazdığı bir mektubunda: “Arapçaların hangisi olursa olsun söyletmeğe yazmağa

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

çalışmak, aynıyle Arnavudca veyâ Lazca öğrenmeye uğraşmak kabilindendir; çünkü bu şivelerin hiçbir lisân-ı ilm-ü edeb değildir. Arab'ın lisân-ı ilm-ü edebî ise, hayfâ Milel-i İslâmîye'de bir dereceye kadar okuyup yazmak bilenlerin cümlesine ma'lûm olmak ve Akvâm-ı Muhammedîye'nin müşterek lisân-ı vicdânını bulmamak lazım gelirken, Arabistan'da bile o lisân ile tekellüm eder memleket halkı bulunamıyor." (Tansel, C. III: 114) diyerek hem Arap dili ve edebiyatının gerekliliğini hem de bu dilin içinde bulunduğu durumu dile getirir. Arap dilinin bilinmesi, ona göre bütün Müslüman âleminin birlik ve beraberliğini simgeler. Bu açıdan Arap dilini, Müslümanları ortak bir noktada birleştirecek bir dil olarak görür ve aynı zamanda da Arap dilinin eksik ve aksayan yönlerini de ortaya koyar. Arapçanın konuşulduğu "Arabistan'ın dahi bu dile tamamen hâkim bir milletin olmadığını bu yüzden bunun çok zorla olacağını belirterek; "Hangi Arâbî'yi... öğreneceğiz? Şimdiki hâlde ma'lûmdur ki Arabistan'ın her yerinde bir başka lisân söylenir. Bir Arnavud, bir Kürd'ün Türkçesini anlamakta ne kadar su'ûbet çekerse, bir Mısır'lı Bağdatlı'nın; bir Yemenli bir Cezâyirli'nin Arabisini anlamakta da o kadar güçlük çeker." (Tansel, C. III: 113–114) der. Bu açıdan Arap dili ve edebiyatını bir bütünlük göstermediği için tenkit eder. Oysa bir dili güçlü kılan en önemli şey o dilin kural ve kaidelerinin olmasıdır. Bir düşünce adamı olan Namık Kemal, bu açıdan edebiyatı dilde bütünlük çerçevesinde ele alır. Ona göre dil, edebiyat ve sanat, insana ve insanoğlunun mensup olduğu muayyen ideallere hizmet edecek şekilde düzenlenmeli ve mümkün olduğunca güzel, düzenli bir bütünlük içinde sunulmalıdır. (Tanpınar, 1997: 424). Sanatçı o zaman gerçek gücüne ulaşır ve sadece camilerde okunan, kitapları anlamamanın ötesinde bir etkiye kavuşur. Yine bu etkinin de eğitimle olacağını dile getiren Namık Kemal, Arapçanın düzenli ve iyi bir şekilde mekteplerde okutulmasını ister.

Namık Kemal, Ziya Paşa'nın yazmış olduğu "Harâbât" adlı çalışmasına tenkitlerini "Tahrib-i Harâbât" ile ortaya koyar. "Tahrib-i Harâbât"ı doğrudan doğruya Ziya Paşa'ya göndermez ve bunun üzerine Ziya Paşa, Namık Kemal'e kırılır. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın "Harâbât"ına karşı yazdığı "Tahrib-i Harâbât"ta, Arap dili ve edebiyatı da nasibini alır. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'ya kızdığı nokta, Ziya Paşa'nın "Harâbât"ı yazarken eski metinlerden yapmış olduğu seçkidir. Özellikle şu noksanlıklar onu sinirlendirir ve bu nokta sert eleştirilerde bulunur;

"Harâbât"ın il'ânından evvel Hazret-i Hâssan'ın Divanı yedi kuruş fi'atla tünbakücü Acem ve bilmem ne âğanın dükkânında satıldığı her gazetede i'lân olunup dururken, öyle Na't-ı Nebevîde,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

“Her aydan berî olarak yaratıldın
Sanki sen nasıl istedinse öyle halkolundum”
beyiti gibi sahihan i’âne-i rûhül-kude muhtaç âsârı bırakarak, bize Nevres’in gûyâ Beytul’lah dârü’l-esnâm imiş gibi,

Nakşolundu Kâbe’ye gûyâ Bilâl’in sureti

gibi, turrehatı nümune-i belâgat” (Tansel, C. I: 331) gösterdin diyerek, Ziya Paşa’yı Arap edebiyatının ikinci sınıf bir şairinin beytini almasından, onun fikirlerini benimsemesinden dolayı tenkit eder. Ona göre bu tür çalışmalar/şiiirler eski edebiyatı tekrardan canlandırıp gençleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Namık Kemal’in Arap edebiyatını tenkit ettiği bir diğer konu, Arap edebiyatının mübalağa sanatını çok sık kullanarak gerçeklerden uzaklaşması, çok süslü ve sanatlı olmasıdır. Kâni Paşazade Rıfât’a yazdığı mektubunda “edebiyat-ı şarkiyeye’de lezzât bulanlar beğendikleri miktarda mübâlâğa yoktur desinler. Bir hüsn-i dil-firib ki tabiatın fevkinde bulunmaya, hükm-i kazâya başeğmek istemeyen tebâyî’i nasıl pençe-i kahrında esir eder.” (Tansel, C. I: 59) diyen Namık Kemal, burada edebiyat-ı şarkiyenin, aşkın vasıflarını, güzelliğın ifadesini, tabiatın görünüşünü ve tabiliğini sunileştirdiğini belirterek edebiyat-ı şarkiyeyi tenkit eder.

Namık Kemal özel mektuplarında, Arap edebiyatının kafiye anlayışı üzerine de tenkitlerde bulunarak Arap edebiyatı ile bizim edebiyatımız arasındaki farkı ortaya koymuştur. Kafiye hususunda da; “Arabî’de *hârif* ve *lâtif* e *hurûf* ve *suyûf* kafiye olur. Arab’ın arüzunca harf-i nevi i tibâr olunmakta *vav* ile *yâ* müsavidir” (Tansel, C. II: 241) der. Arap aruzunda sondaki harfin kafiye için yeterli olduğunu ve “*vav*” “*yâ*” ise denk olduğunu belirten Namık Kemal, Arap edebiyatında kafiye anlayışını ve kaidelerini dile getirir. Nitekim 03.01.1879 yılında Ebüzziya Tefvik’e yazdığı mektubunda; manayı kafiyeyle feda edenlerin kendilerinden olmadığından bahseder. Meseleyi Arap dili ve edebiyatının imlâsına getirerek örnekler verir. Özellikle Arapçanın Batı’dan aldığı yabancı kelimelerin bizde de olduğunu belirtir ve bu kelimelerin birkaç şekilde telaffuzunun olmasını eleştirir. “Anı aldıkları vakitte, bizim, meselâ şimdi pasaport kelimesini birimiz pasapor, diğerimiz ‘*te*’ ile pasaport ve bir diğerimiz ‘*ti*’ ile pasaport (*پاساپورت*) yazdığımız gibi, Araplar da Ecnebi’den aldıkları kelimeleri birkaç tarz ile telaffuz, birkaç imlâ ile tahrir ede gelmişlerdir”. (Tansel, C. II: 344) diyen Namık Kemal, Arap dili ve edebiyatının da Batı tesirine girdiğini fakat bunun sonucunda ortak bir görüş uygulayış tarzı benimseyemediği söyler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Namık Kemal, Arap edebiyatının ileri gelen şairlerinden İmrü'l Kays'tan ve Mütenebbi'den beyitler alarak mektuplarında anlatıma çeşitlilik kazandırır. Aynı zamanda Arap edebiyatını bilmemenin çok büyük bir eksiklik olduğunu belirtir. Bu konuyu İntibah Mukaddimesi'nde de ele alan Namık Kemal, Arap dili ve edebiyatının dünyanın en güzel dili ve edebiyatı olduğunu belirtir. Yazar, Arapçayı bilen birçok şair, yazar ve düşünce adamının olduğunu belirtir ve bu dil ve edebiyatın tıpkı kutsal kitabımız gibi dünyanın sonuna kadar varlığını sürdüreceğini söyleyerek, Arap dili ve edebiyatını yüceltir. Ona göre; "Lisân-ı Arab'ın vu sat ve letâfetini ve üdebâsının fetânet ve mahâretini kimse inkâr edemez ve hatta edebiyatça Arab'ın âsârı her lisânın müellefâtına müreccahtır" (Tansel, C. I: 162). Çünkü ona göre bu dil ve edebiyatı, dünyanın en gelişmiş dili ve edebiyatıdır ve bütün lisanları ve edebiyatları etkileyecek güçtedir.

Namık Kemal, döneminde Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan'ı Arapça hakkında bilgilendirir. 12.11.1876 yılında Abdülhak Hamid'e yazdığı mektubunda "Büsbütün Arap ve Acem tarzını ihtiyâr etmemekle haklısın! Zor Nikâh sâhibinin ve edib-i Sâmi ve münşî-i Kâmil veya kendi i'tikatlarınca şeyhü'r-reis-i-efzâl hazarât veyâ haşarâtın re'yelerine intiba değil, sözlerini bile okumak senin için tenezzüldür." (Tansel, C. I: 429) diyerek Abdülhak Hamid'i Arap ve Acem dil ve edebiyatına fazla tenezzül etmemesi hususunda da uyarır. Çünkü ona göre Arap ve Acem'e yönelme, eskinin tekrardan canlanması, yeninin gücünü yitirmesi anlamına gelir. "İhtiyar etmemekte" haklısın ibaresi, Namık Kemal'in Arapçaya olumsuz yönde bir tenkidi gibi algılansa da Namık Kemal her zaman Arap dilinin büyüklüğü ve gücünün farkındadır.

Namık Kemal'in Arap dili ve edebiyatı üzerine tenkitleri, divan edebiyatının yani eski Türk edebiyatının unsurlarını içermesinden dolayıdır. Şark edebiyatındaki mübalağa ve hayata bakış, onun bu edebiyatı tenkit etmesinin başlıca sebebidir. Her ne kadar Arap dili ve edebiyatını olumlu yönde eleştirse de asıl maksadı, Türk dili ve edebiyatını geliştirmektir. Onun başlıca amacı Türkçe ve Türk edebiyatının Arap dili ve edebiyatı gibi bir etki ve işleve sahip olmasıdır. Genel olarak Namık Kemal mektuplarında, Arap dili ve edebiyatı üzerine olumlu yönde tenkitlerde bulunur.

2. Fars Dili ve Edebiyatı Üzerine Tenkitler

"Ben mâdem ki, kalemi elime aldığım zaman şu satırları yazmak veya yazmamakta muhtar (hür) olduğumu biliyordum ve bana yazmayı istemekte veya istememekte hâriçten hiçbir sebebin te'sir eylediğini göremiyorum, elbette

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

“kendimi muhtar bilirim”
(Göçkün, 1991: 226)

Münekkidimiz edebî ve sosyal alanlarda kendini muhtar olarak gören ateşin bir karakterdir. Namık Kemal’in bu yönü onu dönemindeki bütün olaylara vakıf kılar. Bu konulardan bir tanesi de Fars dili ve edebiyatıdır. Sanatçıya göre Fars dili ve edebiyatının Türk edebiyatına tesiri azımsanmayacak derecededir. Bu yüzden Namık Kemal de yazar ve aydın olarak Fars dili ve edebiyatı üzerine söz söylemekte kendini muhtar olarak görür. Nitekim yazar ve aydınlar dönemlerinin hür iradesi olarak kendilerini yazıya dönüştürürler. Böylece aydın insan aklı; hür iradesi ve kalemi ile kendi dünyasını yeniden şekillendirir. Fars dili ve edebiyatının, Türk edebiyatını kuşatmasını bir aydın olarak eleştiren ve kendini bu konuda muhtar olarak gören sanatçı, Türk edebiyatının içinde bulunduğu durumu özel mektuplarında da tenkit eder.

Genel olarak Türkçeye bakıldığında en fazla yabancı kelimenin Farsçadan Türkçeye girdiğini görürüz. Bunun en önemli sebebi, eski Türk edebiyatında Farsçaya ve Fars edebiyatına duyulan büyük ilgidir. Bu açıdan Namık Kemal’in Acem edebiyatı dediği ve hep olumsuz bir değer olarak gördüğü Fars dili ve edebiyatı, eski Türk edebiyatının merkezinde yer alır. Bu yüzden “eskiliğe düşman, yeniliğe koşan tasavvufu kapatmış, mücadeleye atılmış divanların çemberini parçalayarak hayatın içinde kaynayan ve atıldığını kaynatan, kaleminde nara, elinde meşale taşıyan” (Sevük, 1942: 48) Namık Kemal, Fars edebiyatı ve dilini olumsuz yönde tenkit eder. Onun Türk dili ve edebiyatını Fars dili ve edebiyatının etkisinden kurtarma çabası içerisinde olduğunu görürüz. Kaplan, “Onun tenkitlerinde geçen şive-i acem tabiri bütün İran şairlerine ait değildir. O, bununla bilhassa İran edebiyatında kullanılan ve bizim şairlerin tenkit ettikleri bir üslup tarzını anlatır.” (Kaplan, 1948: 149).

Namık Kemal mektuplarında, İran dil ve edebiyatını abartılı üslubundan dolayı tenkit eder ve aynı zamanda bizim şairlerimizin de Fars dili ve edebiyatının üslubunu taklit etmelerini sert bir şekilde eleştirir. Yazar, kendi eserlerinde de “bazı bazı mübalağalara kaçmışsa da genelde yapmacıklıktan uzak bir anlatım yolu takip etmiş ve hadiseleri bütün çıplaklığıyla vermeyi uygun görmüş” (Pala, 1989: 2) ve yazdığı eserlerde buna dikkat etmiştir.

Yazarın, Fars dili ve edebiyatı üzerine tenkidinin başlıca sebebi, Fars dili ve edebiyatının aşırı mübalağa ile sanatı gerçek gagesinden uzaklaştırmasıdır. Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem’e 1873 yılında yazdığı mektubunda, Fars edebiyatının bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

özelliğine yönelik birçok tenkitte bulunur. Bu tenkitlerin yoğunlaştığı noktalar yine mübalağalı anlatımdır. “75’inci sahifede Atala, *ben Okkon dağının keçilerini gördüm. Lakin senin lakırdılarına ne keçilerin güzelliği benzer...* diyor. Bu keçi güzelliğinden illâ’illâh! Yani çirkinlikte İran’ın mâr-ı zülf teşbihinden aşağı kalmıyor.” (Tansel, C. I: 287) diyen Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem’i İran üslubunu taklit etmesinden dolayı tenkit eder ve onun İran edebiyatında kullanılan klişe sözcük ve ibareleri tekrardan hatırlatmasını eleştirir. Yine aynı mektubunda Recaizade Mahmut Ekrem’in yapmış olduğu bazı benzetmeleri tenkit eden Namık Kemal, onun İran edebiyatının etkisinden kurtulmasını ister. Namık Kemal, İran edebiyatındaki mübalağalı anlatımı “Erbâbına ma’lûmdur ki eser âsârında İran’ın tahrîri tasvîrine benzer. Birinde elvân ne kadar dilnişin ise diğesinde elfâz o kadar zengin olmakla beraber, biri menâzıra ve diğeri münâzaraya mutabık olmadığı için ikisi dahi tabîatın hilâfindadır. Hattâ Acem’in levâyih-i mersûmesine nazır olursa bir pehlivanın bıyığı mızrağında uzun ve medâyih-i manzûmesine bakılsa bir mızrağın tûlu mâh ile mâhî beyninde olur bu’ d-i mücerreden füzûn görülür.” (Yetiş, 1996: 31) diyerek açıklar. Namık Kemal, İran edebiyatının aşırı mübalağacı yönünü; varlıkları gerçek görüntüsünden farklı sunması, insanları gerçek ve tabilikten uzaklaştırması yüzünden tenkit eder. Özellikle Türk tiyatro eserlerindeki karakterler arasındaki mahalli konuşmalarında dahi bu abartılı dili kullanmalarına dayanamaz. Çünkü bizim tiyatromuzda bu türden eserlerde mübalağalı ve sanatlı söyleyiş, öyle abartılır ki seyirciler gösteriden çok, oradaki konuşanların (oyuncuların) ne söylediklerini anlamaya çalışırlar. Namık Kemal, ortaya konan eserin seyirci ve okuyucu tarafından hiçbir zorluk çekilmeden anlaşılmasından yanadır.

Namık Kemal, Farsça öğretiminin de mekteplerden uzak tutulmasından yanadır. Arapçayı mekteplerde okutmayı uygun gören sanatçı, Fars dili ve edebiyatına karşı olumsuz bir tutum sergiler. O, Fars dili ve edebiyatının söyleyiş biçim ve kaidelerinin, Türk dil ve edebiyatının söyleyiş biçimini yeniden kuşatmasından endişe eder. Farsçanın mekteplerde okutulmamasını “Fârsî-ye gelince, bu mübârek lisânı hattı, bûsesi ile aşkı ile mahbûbu ile beraber mektep kapısından görünmek iktidârından mahrum etmeli! Yalnız vâsıf-ı terkibilerde, falanda lâzım olduğu için, mektebe kavâidini göstermelidir. Fârsî bilmek isteyen bıyığı, sakalı geldikten sonra öğrensin. Mekteplerde ifsâd-ı âhlak için, lisân tâlim olunmaz” (Tansel, C. III: 115) şeklinde ifade eder. Namık Kemal yukarıdaki alıntı metinden de anlaşıldığı üzere, İran dili ve edebiyatını mekteplerde edebî ahlakın bozucusu olarak görmektedir. O, İran edebiyatını olgun, kemale ermiş ve belirli

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bir yaşa gelmiş insanların öğrenmesinden yanadır. Aksi durum/lar ise ona göre yanlış ve olumsuzdur.

Namık Kemal'in mektuplarında tenkit ettiği diğer bir konu, İran edebiyatındaki kafiye anlayışıdır. Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem'in 15 Nisan 1879 tarihinde yazdığı "Bahar" adlı şiiri üzerine ona bir mektup yazar. Namık Kemal bu mektubunda Rezaizade Mahmut Ekrem'in "Bahar" adlı şiirinin III. lahnındaki kafiye düzeni üzerine düşünce ve tenkitlerini bildirir. Şiirde yer alan "erken" ve "derken" kelimelerinin Türkçede kafiye olarak kullanılmadığını dile getirir. Edebiyatımızda kullanılmayan "meşcere", "lems", "bedid" gibi kelimeleri de yersiz bulur. Kafiye için mananın ikinci plâna atıldığını düşünerek Rezaizade Mahmut Ekrem'in şiirini tenkit eder;

"III. Lahn güzel; fakat (ta'birler ma'zûr ola) altı kaval üstü şeşhâne tavsifine mazhar olmaktan kurtulamıyor. Bir tarafında *erken-derken* gibi Türkçede ma'ruf olmamış fakat Türkçe, bir tarafından da *meşcere* gibi gayr-i me'nûs Arabça, veyâhut lems gibi, bedid gibi edebiyat-ı cedideden tardolounmuş Arabî veyâhut Farsî kafiyeler var;" (Tansel, C. II: 415) diyen Namık Kemal, Farsça kelimelerle kafiye yapılmasını tenkit eder. Ona göre bu şekildeki kafiye, şiirin ahengini zorladığı gibi dilin de yapısını bozar. Farsça sözcüklerle Rezaizade Mahmut Ekrem'in eserinde kafiye oluşturması, onun Rezaizade Mahmut Ekrem'i hem Farsçaya hem de Fars edebiyatının kafiye anlayışını tenkit etmesine neden olur. Namık Kemal "Her şeyden önce muhtevaya önem veren bir estetik görüşün esas alınması, edebiyat için ahlaki bir amaç gözetilmesi, anlamın sanat uğruna feda edilmemesi gibi yeni ve ilgi çekici görüşler öne sürer." (Kavcar, 1993: 50).

Namık Kemal Fars dili ve edebiyatını, tiyatro türünün gelişmesine engel teşkil etmesi yüzünden de tenkit eder. İran edebiyatının sadece şiirden oluştuğunu ve abartılı bir anlatıma sahip olduğundan dolayı tiyatroya özgü bazı hususların sahnede anlatılıp, oynanamayacağını dile getirir. Celal Mukaddimesi'nde bu durumu şöyle açıklar: "Edebiyat-ı İrâniyye içinde ise şiirin hâline nazaran tabi'i tiyatro mevcûd olmaz. Mâhdan mâhiye erişecek gargıları, derûnundaki felegi habâb kadar gösterecek kadehleriyle beraber hâyâlât-ı Acemaneyi dünyanın neresine sığdırmak mümkün olsun!" (Göçgün, 1987: 170) diyerek Fars edebiyatındaki abartılı üslubun anlatımı güçleştirdiğini ve bu yüzden tiyatronun gelişimine engel teşkil ettiğini belirtir. Namık Kemal bu durumu yine, Rezaizade Mahmut Ekrem'in "Atala" adlı eseri üzerine düşüncelerini belirttiği mektubunda; "No'lsun size bu hay-ü hay-i mâtem... Hay-u matem

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

pek Acemâne hususiyle muhavere de hiç yakışmaz” (Tansel, C. I: 286) diyerek İran dilini ve edebiyatındaki söyleyiş biçimini tenkit eder. Aynı zamanda yine aynı mektubunda “Yani çirkinlikte İran’ın mâr-ı zülf teşbihinden aşağı kalmıyor” diyerek İran edebiyatında tiyatronun gelişmemesinin sebeplerini belirtir.

Namık Kemal’in Fars edebiyatı üzerine az da olsa olumlu yönde eleştiride bulunur. Bahr-ı Daniş Mukaddimesi’nde bu edebiyat en bozuk lisanlardandır biridir. Fakat içinde güzel yazılmış kitaplar yoktur denilemez. Bil’akis İran’ın Gülistan gibi, Mesnevi gibi binlerce âsârı vardır. (Göçgün, 1987: 236–237) der. Bu açıdan Namık Kemal Farsçanın, edebiyat dünyası içinde önemli olduğunu dile getirir.

Sonuç olarak Namık Kemal, Fars diline ve edebiyatına olumsuz bir gözle bakar. Tenkitlerinde Fars edebiyatının ve dilinin gerçekçi söyleyişten uzak olduğunu ve sosyal bir fayda götürmediğini dile getirir. Farsçanın belli söyleyiş biçimlerinin dışına çıkmaması, kalıplaşmış sanatları kullanması, onun Fars edebiyatını tenkit ettiği noktaların başında gelir. Türk edebiyatının bu etkinin tesiriyle gelişmediğini ifade eder. Onun mektuplarında durduğu en önemli husus budur. Fars dili ve edebiyatının yeniden Türk dili ve edebiyatını etkilemesi, eskiye döndürmesi bu dile ve edebiyata olumsuz bir gözle bakmasına neden olur.

3. Batı Dili ve Edebiyatı Üzerine Tenkitler

Namık Kemal, Türk edebiyatının Batı’ya açılmasında ve Batı’daki yeniliklerin ülkemize getirilmesinde en fazla çaba harcayan şair ve yazarların başında gelir. Türk fikir hayatının gelişmesinde öncü olan Namık Kemal, aynı zamanda yeniliğin de savunucusudur. Korkmaz; “Namık Kemal, yok olma tehdidiyle kuşatılan bir toplumun yaşama refleksi olarak öne çıkar.” (Korkmaz, 2007: 123) diyerek bu durumu özetler. Özellikle Şinasi ile başlayan geleceği biçimlendirme süreci, Namık Kemal ile zirveye ulaşır. Bu dönemde yüzünü Batı’ya dönen aydınlarımız, edebiyat alanında da yeni bir dünyanın kapılarını aralar. Namık Kemal’e göre bu dünyanın keşfi mutlaka ama mutlaka Fars edebiyatının etkisinden kurtularak gerçekleşir. Sanatçıya göre Batı edebiyatının ülkemizde gelişmesini engelleyen en önemli unsur budur. Bundan dolayı Batı edebiyatının vasıflarını ortaya koyarken genellikle Fars edebiyatının olumsuz yönlerini ön plâna çıkarır ve tenkit eder. Çünkü ona göre Osmanlı Devleti’nin geri kalmasının sebeplerinden biri de budur.

Tanzimat ile birlikte yönünü Batı’ya dönen Türk halk ve aydını, hem askeri, hem sosyal, hem de edebiyat alanında birçok yenilikle karşılaşır. Özellikle edebiyat alanında Batı’daki yeni türlerin

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

edebiyat sahamıza girmesi ve insanımızın dünyaya bakış ve algılayışını değiştirip etkilemesi, Namık Kemal'in dikkatinden kaçmaz. Namık Kemal de bu etkileri özel mektuplarında sevdikleriyle paylaşır ve ülkemizde Batı edebiyatının tanınmasını sağlar. Namık Kemal mektuplarında, Batı dili ve edebiyatının şu yönleri üzerinde tespit ve tenkitlerde bulunur:

I. Türkçe ile Batı dilleri arasındaki ilişki

II. Batı edebiyatından edebiyatımıza gelen yeni edebî türler

III. Batı'da edebiyatın önemi ve sosyal yönü

Namık Kemal, Batı dili ve edebiyatı konusunda genellikle olumlu tenkitlerde bulunur. Ancak yer yer Batı dillerinin özellikle de Fransızcanın Türkçe üzerindeki etkisini dile getirirken tenkitlerinin olumsuz bir hüviyete büründüğünü görürüz.

Gariper, Namık Kemal'in Batı edebiyatıyla olan ilişkisini "Namık Kemal, Türk edebiyatına Batı edebiyatından giren hikâye, roman, tiyatro gibi yeni türlerin gelişmesi için de çaba harcar. Ancak bu edebî türlerde kaleme alınan eserlerin başarılı örneklerinin ortaya konmadığının da farkındadır. Henüz edebiyatımızın yeni tanındığı bu türlerde zamanla başarılı örneklerin ortaya konacağı fikrine sahiptir." (Gariper, 2007: 76) diyerek açıklar. Bu açıdan Namık Kemal, Batı edebiyatının bizim ülkemizde yayılmasında en fazla emek harcayan kişilerdendir. Yazarın bu yönü, kendisinin bir Fransız edebiyatı hayranı olmasına yol açar. Özellikle Romantizm etkisi altında kalan sanatçı, en çok Victor Hugo, Alfred de Musset, Dumas Fils Corneille, Schakespeare gibi sanatçılardan etkilenir.

Namık Kemal mektuplarında, Batı edebiyatı hakkında kapsamlı tenkitlere yer vermez. Bunun sebebi, sanatçının Batı dillerine fazla hâkim olamamasından kaynaklanır. Almanca bilmeyen (Tansel C. II: 192) yazar, "Fransızca, biraz da İngilizce bilir. Bunun için buradaki edebiyatı ancak bu çerçevede düşünölmelidir" (Yetiş, 1996: 32) diyerek bu durumu açıklar.

Namık Kemal, 21.11.1876 tarihinde Abdölhak Hamid'e yazdığı mektubunda, Batı edebiyatı, özellikle de Fransız edebiyatına yönelik tenkit ve görüşlerine yer verir. Abdölhak Hamid, Namık Kemal'den Dumalar hakkında bilgi ister. Buna istinaden Namık Kemal hem Dumaslar hakkında hem de Fransız edebiyatı hakkında görüşlerini bildirir. Hamid'e "Dumaslar hakkında suâlini tekrar etmişsin! Dumas Pére, zamanında en ziyâde meşhur olmuş hattâ muâsırlarının cümlesine tercih olunmuştur. Mazhar-ı kabûl olmasına sebep de yazdığı şeylerin, hem tatlı hem de parlak olmasıyla berâber, milletin çocuklarına varıncaya kadar hem mânasına, hem zevkini anlayacak bir yolda bulunmasıdır. Hani bizim sehl-i mümteni dediğimiz yolda yazı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

yazardı.” (Tansel, C. I: 434) diyerek Dumaslar hakkında bilgi verir. Görüldüğü üzere Fransız edebiyatının en önemli simalarından olan Dumas Père’yi eserlerindeki tatlılık, parlaklık ve eğitici olması dolayısıyla olumlu yönde eleştirir ve onun büyüklüğünü ortaya koyar. Alıntı metinde de görüleceği üzere aynı zamanda Fransız edebiyatının işlevselliğine de değinir. “...Hani bizde sehl-i mümteni...” tarzında diyerek bu edebiyatın/ edebiyatçıların eserlerinin özelliklerine yer verir. Batı’da yazılan eserlerin milletin yararına olması, onun Batı edebiyatı üzerinde durduğu önemli bir hususlardan biridir. Namık Kemal, Batı edebiyatında olduğu gibi bizim edebiyatımızda bu tür ürünlerle millete/çocuklarımıza yol gösterilmesi gerektiğinin altını çizer.

Dumas Fils’in edebiyatçı yönünü ise; “Binâenaleyh neşriyatının lezzetini bulmak bayağı Paris’te bulunmağa ve Fransızların her türlü muâmelât-ı siyâset ve mârifetine karışmağa tevakkuf eder. Yalnız *La Dam aux Camelias*, insaniyet için yazılmış bir eserdir.” (Tansel, C. I: 434) diyerek tanıtmaya çalışan Namık Kemal, Fransız edebiyatını tenkit ederken aynı zamanda bu dil ve edebiyatı gençlere tanıtmayı da amaçlar. Namık Kemal’e göre iyi bir eser, tıpkı Fransız edebiyatında olduğu gibi insanların sosyal yaşam ve sorunlarıyla ilgili olmalarıdır. Sanatçıya göre insanı merkeze alan Batı edebiyatı, bu yönüyle hem yazarlarını, hem de ait olduğu milletin mahiyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Namık Kemal Batı edebiyatını, İngiliz, Alman, Fransız ve İspanyol edebiyatının şair ve yazarlarından ibaret olarak görür. Ona göre bu milletlere ait şair ve yazarların eserleri gerçek edebiyat ürünüdür. “Avrupa’nın edebiyat-ı sahihasına merak olununca İngiltere ve Almanya ve İspanya şairlerinin ve Fransa’dan *Hugo* ve *Musset* gibi romantik yolunu iltizâm edenlerin âsârıyla Corneille’nin uluvv-i efkârda Moliere’nin muâhazât-ı ahlâk-u âdâta meziyetleri müsellamâtıdır. Bu mütâleât, edebiyatın fikr-i şâirâne cihetine mütealliktir. İnşâda Fransızlar’ın ve husûsiyle onsekizinci asır ü debâsının rüçhânına inkâr kabul olamaz.” (Tansel, C. I: 434) diyen Namık Kemal, Batı edebiyatının önde gelen şair ve yazarlarına değinir ve onların eserlerindeki ulviyeti, fikri güzelliği dile getirir. Bu bakımdan Namık Kemal, kendi edebî zevkini ve edebî görüşünü de yansıtmış olur.

Celal Mukaddimesi’nde “Tiyatronun ahlâkça o kadar te’siri tecrübe olunmuştur ki vaktiyle bir şâir, Fransa’da (Eşafı) ta’bir olunan ve hizmeti üzerinde adamın i dâm olunmaktan ibâret bulunan bir âleti ma’razda göstermek isteyince, mu’âsırlarından bir hâkim. “Aman! O vâsita-ı mel’ûneyi temâşâ-gâha çıkarma, sanma ahâli altında dört

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tekerlek takar da siyâset meydânlarında dolaştırmaya başlar...” (Göçgün, 1987: 168) demiştir. Bu ifadede de görüldüğü üzere Batı’da edebiyat, insanları yönlendirmede öncü, büyük ve etkin bir güce sahiptir. Namık Kemal bu etkinliği ve gücü, Batı edebiyatının gerçek ile olan ilişkisine bağlar. Aynı zamanda toplumu bilgilendirme, yol gösterme cephesine de değinerek Batı edebiyatını olumlu yönde tenkit eder.

Hamid’e “Dumas’lar hakkında suâlini tekrar etmişsin! Dumas Père, zamanında en ziyâde meşhur olmuş hattâ muâsırlarının cümlesine tercih olunmuştur. Mazhar-ı kabûl olmasına sebep de yazdığı şeylerin, hem tatlı hem de parlak olmasıyla berâber, milletin çocuklarına varıncaya kadar hem mânasına, hem zevkını anlayacak bir yolda bulunmasıdır. Hani bizim sehl-i mümteni dediğimiz yolda yazı yazardı.” (Tansel, C. I: 434) diyerek Dumaslar hakkında bilgi veren Namık Kemal, Dumas Père’yi eserlerindeki tatlılık, parlaklık ve eğitici olmasından ötürü olumlu yönde eleştirir. Alıntı metinde de görüleceği üzere aynı zamanda Fransız edebiyatının işlevselliğine de değinen sanatçı, zamanında Hamid’i Fransız edebiyatına özgü benzetmeleri kullandığı için de tenkit eder. Dihter-i Hindû’da “Dağ tepelerinin ziyâ-yı mihr ile taç giymesi ise Avrupa’ya mahsus bir hayâldir. Ben şarklıyım; bu teşbihte bir mülâyemet, bir münâsebet göremiyorum.” (Tansel, C. I: 431) diyen Namık Kemal, Batı edebiyatına özgü olan bazı benzetme, durum ve olayların bize, bizim değerler dünyamıza uygun düşmeyeceğini belirtir ve bu türlü benzetme, durum ve olayların edebî eserlerin içinde ele alınırken bizim değer yargılarımızın şiddetle göz önünde tutulmasını ister. Abdülhak Hamid’i de kendi benliğimizi yansıtan benzetmeler kullanmadığı için eleştirir. Bu açıdan Namık Kemal, çok yönlü ve öngörülü bir sanatçıdır. Batı edebiyatındaki her şeyi almak yerine bizde olmayan ve bize yarayacak olanın peşindedir. O her şeyi Batı’dan yenilik diye almamızı da tenkit eder. “Ta dil kelimesini edebiyatımıza sokan, Terceme Odası’nın ricâlidir. Fransızca’nın her şivesini ve husûsiyle mantika mugayir olan şeylerini, niçin alalım? İbâreden anlaşılan Şaktas, fekâketinin hitâmından bahsedecek, o hâlde, *tâli’ biraz yüzüme gülmeğe başladı ve yâhut bahtımın nühüseti azaldı ve yâhut tecellî değişir gibi oldu* sözlerinin köküne kıran mı girdi?” (Tansel, C. I: 287) diyerek kendi dilimizde olan ibareleri kullanmamızdan yana olduğunu belirtir. Bizde karşılığı olan bir kavramın Batı tarzında söylenmesini örnekler göstererek tenkit eden Namık Kemal, Batı insanıyla edebî zevkin müşterek olmadığını ve bundan ötürü tamamen ortak bir duyuş tarzının olamayacağını işaret eder. Tercüme ve uyarlamalara da dikkat etmemiz gerektiğini belirten yazar, yine bu hususta Abdülhak Hamid’in “Nesteren” adlı dramatik

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

eseri hakkında tenkitlerde bulunur. Abdülhak Hamid Paris'te iken basılan eser, Midilli'de bulunan Namık Kemal'e gönderilir. Bu eser Fransız edebiyatının önde gelen sanatçısı *Corneille'nin Le Cid* adlı eserine nazire olarak yazılmıştır. Namık Kemal, nazire olarak yazılan bu eseri beğenmez. Ona göre "Nesteren"ın konusu bizim edebiyatımıza, bizim kültürümüze uygun değildir. Sanatçı, 17.11.1879 tarihinde Abdülhak Hamid'e yazdığı mektubunda onu şöyle tenkit eder; "Nesteren'i gördüm fakat ne yalan söyleyeyim beğenmedim; beğenmedikten başka me'yûs bile oldum. Beğenmediğim ihtiyâr ettiğim mevzudur. Corneille'nin Cid'i Avrupa ahlâkına mahsustur; çünkü Efgan'da ve hattâ Memâlik-i İslamiyye'nin bir yerinde bir pâdişâh, şehzâdeye tokat urmaz; ursa da bir tokattan bir fâcî'a teşkil edecek bir mevzû hâsıl olamaz. Bir kız, kocasını şehzâde de olsa, beriki sultânda bulursa öyle zıfâf gecesi öldürmez. *Nesteren*'in her nevi entriki Avrupa'ya mahsus tehayyülâtandır. Bu mevzûun eşhâsı, velev adaptasyon tarzında yazılsın diye, yine Firenk olmalı idi!" (Tansel, C. II: 375). Namık Kemal'e göre eserde geçen olay, İslam âleminin hiçbir yerinde görülecek cinsten değildir. Batı'dan aldığımız veya uygun hale getirdiğimiz eserlerin bizim ruhumuzu da her yönden sararak huzur vermesini isteyen sanatçı, içeriğin de bizim değerler dünyamıza uygun düşmesinden yanadır. Nitekim sanat eseri kendi kültürel değerlerini yaşattıkça varlığını sürdürür ve toplum tarafından her zaman el üstünde tutulur. Namık Kemal de bunun farkında olduğu için Batı'dan alınan yeni edebî türlerin içeriğinin de Batılı olmasını eleştirir.

Namık Kemal, döneminde gazetelerde tartışma konusu olan "Tıbbiye'de derslerin Fransızca olarak okutulmasına" dair münakaşalarına da özel mektuplarında yer verir. Bilindiği gibi XIX. yüzyılda Avrupa tarzında açılan okullardan bir tanesi de tıp mektepleridir. Bu devirde açılan okullarda eğitim dili Fransızca olarak yapılmaktaydı. Namık Kemal, yabancı bir dilde eğitim verilmesini sert bir şekilde tenkit eder. Lakin daha sonra bu fikrin doğru olmadığını farkına varır. Bu durumu Menemenli Rifâat Bey yazdığı 01.10 1878 tarihli mektubunda Türkçe eğitim ile askere doktor yetiştirilemediği, yabancı dillerde de eğitim verilmesi gerektiğini belirtir. "Mektepte tıp, Fransızca ve hattâ Almanca okunur ise ne olmak iktizâ edecek? Elli sene ilerisine varıncaya kadar Türkler fenni-i tıpta, Avrupa'dan aşağı kalacak öyle mi? Varsın kalıversin... Hangi fenn-i bir kavim ile yarışacak kadar ileri götürürdük ki, bizde de Türkçe okunarak pek a'lâ hekim çıkar diye, üçyüz, bi-çâre neferi, ecel-i kazâyâ uğratmak hamiyyetimize dokunuyor. Tıbbı, Fransızca tıp okuyan tabiblerimiz Türkçe'ye terceme ettiler." (Tansel, C. II: 304) diyerek fen alanında yapılacak ilmi çalışmaların eğer halkın faydasına ise Batı dillerinde

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

yapılabileceğini belirtir. Aynı zamanda Türkçeye tıp ilminin aktarılması için cemiyetler, tercüme odalarının kurulmasını belirtir. Bu da onun ne kadar çok sağlıklı düşündüğünü ve öngörülü olduğunu gösterir.

Namık Kemal, Batı dili ve edebiyatını tenkit ederken her şeyden önce edebiyatın hakikate, tabiata ve akla uygun olmasına dikkat çeker. Körü körüne Batı'yı benimseyenleri acımasızca tenkit eder ve bizim kendi edebî zevkimize ve yaşayışımıza uygun bir edebiyat geliştirmemizi öğütler. Namık Kemal'in mektuplarında Batı'ya yönelik, tekniktedir. İçeriği de Batılı yapanları olumsuz yönde tenkit eder.

4. Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Tenkitler

4.1. Eski Türk Edebiyatı Üzerine Tenkitler

*“Zâlim olsa ne rütbe bî-pervâ, yine bünyad-ı zulmü biz yıkarız!
Merkez-i hâke atsalar da bizi kürre-i arzı patlatır çıkarız!”
(Korkmaz, 2007: 113)*

Namık Kemal'in sanat ve edebiyat görüşü onun dünyaya bakışını gösterir. Edebiyat ve dil üzerine yazdığı birçok makale ve mektuplarında da bu hususta tenkitlerde bulunur. Sanatçının genel olarak bu konudaki tenkitleri; klasik/eski Türk edebiyatını tenkit ve yeni Türk edebiyatının ve yeni edebî türlerin savunulması şeklindedir. Tanpınar, Namık Kemal'in fikirlerini iki grup başlığı altında ele alır:

I. Eskiye itham ve tenkitler

II. Yeninin etrafındaki mücadelesi ve onu tanıma gayretleri, bunların dışında münferit eserler için yazdığı tenkitler.” (Tanpınar, 1997: 419). Bu açıdan Namık Kemal; eski ve yeni Türk edebiyatının ürünleri hakkındaki tenkitleriyle hem kendi hem de sonraki kuşakları önemli ölçüde etkiler.

Özel mektuplarında eski ve yeni Türk edebiyatının tenkitleri üzerine sıklıkla duran Namık Kemal, eski Türk edebiyatının gücünü yitirdiğini klişe bir faaliyete dönüştüğünü dile getirerek artık yerini yeni Türk edebiyatının yeni türlerine bırakması gerektiğini belirtir. Namık Kemal'in klasik/eski Türk edebiyatını tümüyle reddettiğini söyleyemeyiz. Çünkü zaman zaman beğendiğini söylediği şahsiyetler ve şiirler de vardır.

Namık Kemal, mektuplarında eski Türk edebiyatını tenkit ederken genellikle olumsuz yönlerini ortaya koyar. Namık Kemal'e göre eski Türk edebiyatında “mana” ve “lâfız” bütünlüğü yoktur. Eski

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Türk edebiyatındaki söz sanatları, mananın önüne geçmiş olup mana ikinci plana itilmiştir. O, söz güzelliği ile mananın bütünlüğünün eşit olmasından yanadır. Namık Kemal, Manastırlı Rıfat Bey'e yazdığı 1874 yılında yazdığı mektubunda; "Me'âl elfazı; me'ânî bedî'i: selâset zineti: ruh, kalbî zincir-i tehakküme aldı. Bir şey yazmak istenince, esvap gösterecek ağaç parçası gibi, lafza münâsîp mana aranmıyor; gelin tezyin edecek elbise gibi, mânanın letâfetini gösterecek elfâz aranıyor." (Tansel, C. I: 318) diyerek eskinin mana ve söz arasındaki kopukluğunu dile getirir. Namık Kemal, yeni Türk edebiyatının tanımını yaparken eskinin de aksayan yönlerini ortaya koyar. Örneğin; "esvap gösterecek ağaç parçası gibi lafza münâsîp mânâ" ibaresinde eski Türk edebiyatının söz ve söyleyiş uğruna manayı ikinci plana attığını söyler ve bu durumu eleştirir.

Celal Mukaddimesi'nde eski Türk edebiyatını "Divânlarımızdan biri mütâla'a dururken, insan muhtevî olduğu hayatı zihninde tecessüm ettirse, etrâfını ma'den elli, deniz gönüllü, ayağı Zuhâl'in tepesine basmış, hançerini Mirrîh'in göğsüne saplamış memdûhlar, feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş, Cehennem'i alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış, bağırdıkça arş-ı a'lâ sarsılıp ağladıkça dünyâ kan tufânlarına gark olur, âşıklar, boyu serviden uzun belki kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı ma'sûklarla mâl-â-mal göreceğinden kendini devler, gulyabaniler âleminde zanneder." (Göçgün, 1987: 160) diyerek tenkit eden Namık Kemal, bu açıdan eski Türk edebiyatını "üdebâmızı altıyüz senedenberi enin-ü ızdırap içinde tutan ve adına usûl-ı kalem, yâhut ka'ide-i rabit denilen zencir-i esaret," (Tansel, C.I: 317) olarak görür. Ona göre eski Türk edebiyatı, milletimizin acılarına çare olamayan ve ondan uzak olan bir edebiyattır. Bundan dolayı Namık Kemal, halktan uzak olan ve halkı kaide, usul çıkmazı içinde esir alan bir edebiyata ve edebiyat görüşüne başkaldırır. O, her şeyden önce edebiyatın gerçekçi, hayata ve halka yakın olmasından yanadır. Eski Türk edebiyatını hayal sistemi, mana ve söz ikiliğinden dolayı tenkit eden sanatçı, bu edebiyat anlayışını akla ve mantığa aykırı bulur. Tanpınar, "Namık Kemal'in eskiye hücum ettiği noktalar onu evvela hakikate, sonra da tabiata yahut tabiat-ı eşyaya uygun bulmamasıdır. O eskinin edebiyat anlayışına ve hayal sistemine hücum eder. Ona göre eski edebiyat insanla hayal arasında tam bir münasebet kurmamıştır. Ufku dardır; ancak onun bittiği yerde duygularımızın kâinatı ve hayatın türlü manzaraları başlar." (Tanpınar, 1997: 421) diyerek Namık Kemal'in eski Türk edebiyatını eleştirdiği noktalara değinir.

Namık Kemal'in mektuplarında eski Türk edebiyatına karşı yönelttiği sert tenkitlerden biri de eski Türk edebiyatının, edebî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

sanatlara sık sık başvurmasıdır. Eski Türk edebiyatına mensup olan şairlerin, Arap belagatindeki sanatlara hâkim olmadığını söyleyen Namık Kemal, klasik şairlerin Fars edebiyatını kendilerine örnek aldıklarını söyler. Fars edebiyatının mübalağacı anlatım tarzını da bu yüzden tenkit eder.

Yeni Türk edebiyatını kurup geliştirme yolunda kendisi ve yenilikçi gençler adına hizmet eden Namık Kemal, bazen yeni ile eski arasında gelgitler yaşar. Damadı Menemenli Rif'at Bey'e 18.02.1882 tarihinde yazdığı mektubunda yeni şiirin önemini dile getirir. (Üstünova, 2005: 48-49)

Birincisi: “Süfale fitnetan zevk gibidir
Etsem eğlence, oynasan, kabarrır
Başına urmayınca tek durmaz
Şımarır, tutsan, okşasan, kabarrır”

İkincisi: “Kimse ta'yin etmez âlemde
Kadr-ü mahiyetini re'yi ile
Münferid vasıta-i rüyet iken
Görmez kendisini dide bile” ...diyen Namık Kemal,
yenileri dinle diyerek Menemenli Rif'at Bey' e şu iki dördlüğü örnek gösterir:

Birincisi: Sensiz geçen zamanlar Cennet'te olsa gönlüm
Eğlendi zannederim, bi'llâhi aldanırım
Çehremde reng-i hamret, çeşmimde eşk-i hasret
Bir gün o hâli görsen kan ağlıyor sanırsın

İkincisi: “Ey rûh-i mücerred, ne bu cismindeki hâlet
Lâyıktır ederlerse melekler de hacâlet
Âyinedeki aksin eğer zâhire çıksa
Olmaz yine tavrındaki ifrâr-ı latâfet

Ma'mâfih, bunların ben hiçbirini beğenmiyorum. Yirmi yıldan beri aleyhinde bulunduğum edebiyât-ı antikaya meyledeceğim gibi görünüyor.” (Tansel, C. III: 129-130) diyen Namık Kemal, yukarıdaki kıtaları söyleyiş bakımından mübalağalı olarak görür ve anlam bakımından bir ehemmiyeti olmadığını söyler. Ona göre eski Türk edebiyata özgü olan bu şiir, manayı, lâfza tercih etmektedir. Lâfız uğruna şiir yazmak ve anlamı önemsememek, şiiri dolayısıyla edebiyatı gerçek görevinden uzaklaştırmaktır.

Namık Kemal mektuplarında, eski Türk edebiyatının süslü olduğunu seci ve kafiye merakından dolayı düzyazı ve şiirden mana

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

çıkarmasının güçleştiğini dile getirerek bu durumu eleştirir. Özellikle eski Türk edebiyatının dili, söyleyiş biçiminin halkın konuşma dilinden uzaklaşması; anlatılmak istenenlerin açık bir şekilde anlatılması, edebiyatımızın tadının yitirmesine neden olarak görür. Bundan dolayı Osmanlı şair ve ediplerini eleştiren Namık Kemal, “Bugünkü fikrime göre, bizi, Türkçede istediğimiz gibi şiir söylemekten men eden vezin değil kâfiyedir; çünkü lisânın istî dâdı, efâ il-ü tefâ il tarzında şiire ne kadar mugayir ise, redifsiz kâfiye bulmağa, ândan kırk kat ziyâde mugayir.” (Tansel, C. II: 378) diyerek eski Türk edebiyatını tenkit eder. Namık Kemal’e göre eski edebiyatta problem vezin değil bilakis kafiyenin kendisidir. Çünkü ona göre şairler kafiye uğruna manayı feda etmektedir. Eski edebiyata bakıldığı zaman kafiyesiz hiçbir eser yoktur. Bu da gösteriyor ki anlam hep kafiye uğruna feda edilmektedir. Yine aynı mektubunda “Osmanlı üdebası *sevâ ib*’i *mevâ ib*’e, *tekvâ*’yi *deryâ*’ya, *kevâkib*’i *mevâkib*’e *sugrâ*’yi *kübrâ*’ya kafiye yapmakta ma rifet gösterdikleri için, bizlerce müsteşhidâtan olmaktadır. Vâkî a mânayı kafiyeye feda ederlerdi;” (Tansel, C. II: 343) diyerek eski edebiyatın tenkidini yapar. Kavcar bu durumu şöyle özetler: Namık Kemal “Birçok sözün kafiye, seci, Farsî hatır için söylenmiş olmasından dolayı da eski edebiyatı eleştirir. Ona göre vezne ve kafiye uydurulmuş her söz şiir sayılmaz. Eski edebiyatın hayal sistemleri, mazmunları ve edebî sanatlar üzerinde sık sık durur, bunları hoş karşılamaz.” (Kavcar, 1993: 52).

Edebiyata sosyal fayda çerçevesinden bakan Namık Kemal, eski Türk edebiyatını insanları terbiye etme, milleti, ilim yönünden geliştirme ve ahlâk dersi verme gibi özelliklerinden yoksun olduğu için eleştirir. Ona göre edebiyat, her şeyden önce topluma faydalı olmalı, onu her yönden donanımlı hale getirmelidir. Özellikle ideal insanı ortaya koymalı ve toplumu ideal insan tipine göre şekillendirmelidir. Ancak eski Türk edebiyatının bunlardan yoksun olduğunu düşünen yazar, onu bu yönünden dolayı tenkit eder. Akün; “Edebiyat ile dil arasındaki münasebete ehemmiyet ile işaret eden muharrir, edebiyatın insanı düşünmeye alıştırmak cemiyetin duygularını terbiye etmek bilgi yaymak, milli birliği temin etmek gibi, mühim vazifelerini izah ile Türk edebiyatının halkın anlamadığı sun’i dili dolayısıyla bunlardan hiçbirini yerine getirmediğini” (Akün, 1964: 68) belirterek Namık Kemal’in eski edebiyatı tenkit ettiğini belirtir. Ziya Paşa’nın “Harâbât” adlı eserine “Harâbât, mülkümüzde, bir dârü’l fûnûn-ı edep teşkiline çalışan Yeni Osmanlılar’ın mebnâ-yi teşebbüsâtına karşı âdetâ bir mey-hâne yapmak hükmünde olduğundan milleten, edeben, aklen, ahlâken, insaniyetten öyle bir takım türrehâtı câmi’ bir müntehabât tertibi,” (Tansel, C. I: 327) diyen

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Namık Kemal, eserin içeriğini eski Türk edebiyatına özgü olduğundan dolayı tenkit eder.

Sonuç olarak Namık Kemal, eski Türk edebiyatını; dili kullanım biçimi, hayal sistemi, edebî sanatlar, mana ve sosyal fayda hususunda tenkit eder. Şaire göre, bunun en önemli sebebi klasik şiirin Fars dili ve edebiyatı ile olan ilişkisidir. Çünkü Fars dili ve edebiyatının etkisi ile sun'î bir dil ve sun'î bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Namık Kemal eski Türk edebiyatını bize özgü bir edebiyat yaratmadığı için tenkit eder. Bu açıdan “Namık Kemal eski Türk edebiyatına karşı ilk önemli, tesirli hücumu yapan ve yeni edebiyatın tesisi’inde büyük rol oynayan bir şahsiyet” (Yetiş, 1996: 498) olarak tarihte yerini alır.

4. 2. Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Tenkitler

Yeni Türk edebiyatı, Tanzimat’la yüzünü Batı’ya dönen bir milletin edebiyat, dil ve sanat alanında yaşadığı değişim ve dönüşümlerin bir getirisidir. Bu dönemde yaşanan değişim ve dönüşümler, önce dil daha sonra yine dil vasıtasıyla metinleşerek dönemindeki insanlarla yüz yüze gelir. Matbaanın gelişi, dönemin aydınlarının hayata bakışı, Batı’da meydana gelen değişim ve gelişmelerin, Türk edebiyatına yansısıyla yeni Türk edebiyatı ortaya çıkar. Akyüz; “Tanzimat devri edebiyatının ilk safhası (1860–1870) Avrupalılaşma işlemi, zaruri olarak “Divan edebiyatına aralıksız saldırıp onu gözden düşürme, yani çağdaş bir Türk edebiyatına alan açma, Fransız edebiyatının başlıca türlerini getirme, bu edebiyatın klasik ve romantik okullarının başlıca yazar ve şairlerini tanıtmaya, eski nazım ve nesir dillerinin dışında yeni bir edebî dil yaratma” yönlerinde gelişmiştir.” (Akyüz 1995: 38) diyerek Tanzimat dönemiyle başlayan edebî hareketliliğin, eskinin yıkılarak yeninin ve yeni türlerin Türk edebiyatında inşa edilme nedenlerini belirtir.

Batı’daki hayat felsefesinin değişimi: aklın ön plâna çıkışı ve nesnenin sırrını akıl gücü ile keşfedilmesi, sanayileşme, ekonomik yapılanmalar, skolâstik çağa başkaldıran Hümanistik görüş, yeni bir düzenin kurulmasını da zorunlu kılar. Bunun neticesinde sanatçıların dünyayı algılamaları ve onu yorumlamaları değişir. Her değişim, yeni bir edebî türün varlığını da ortaya çıkarır. Bu şartlar altında gelişen Batı dili ve edebiyatı, insanı ve değerlerini yücelterek kendine dünya edebiyatı içinde önemli bir yer edinir. Bu değişimlerin gerisinde kalmak istemeyen ve bu değişimlere katılmak isteyen Osmanlı Devleti de bu alanda birçok yenilik yapar. Bu yenilikler; yabancı okul, tercüme, gazete ve matbaadır. Bu gelişmeler Tanzimat döneminde Batı’ya yüzünü dönen bir milletin yeniliği arayan ve onu sorgulayan yapıya dönüşmesini sağlar. Tabii ki bu gelişme ve yenilikler edebiyat alanlarında da kendisini iyiden iyiye gösterir. Üstündeki tozları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

silkeleyerek kendi sesini arayan Türk dili ve edebiyatı, eskinin klişeleşmiş sistemini zorlamaya başlar. Namık Kemal işte bu dönemde yeninin sesi ve savunucusu olarak karşımıza çıkar. Çünkü o; “Yeni Türk edebiyatının Avrupa’yı esas alan bir edebiyat olduğunu belirtir... insana ve hayata hizmet eden edebiyatın peşinde” dir (Şengül, 2007: 574). Namık Kemal, bir mücadele adamı ve bir idealist olarak, yalnız Tanzimat devrinde değil, sonraki nesiller üzerinde de güçlü etkiye sahiptir. Özellikle düşünce ve yol göstericiliği yeni bir edebiyat anlayışının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde büyük rol oynar.

Namık Kemal'in yeni edebiyatla ilgili tespitleri ve tenkitleri, yeninin gelişip yayılmasına yöneliktir. Yeni Türk edebiyatına, *edebiyat-ı cedide veya edebiyat-ı sahiha* adını veren Namık Kemal, bu edebiyatın en önemli simasıdır. Ancak ona göre bu yeni edebiyatı ve ilk yenilikleri/türleri ülkemize getiren Şinasi'dir. Recaizade Mahmut Ekrem'e 21. 09. 1878 tarihinde yazdığı bir mektubunda “Devr-i edebin bana nisbeti dünyaca nasıl müsellemlenir ki, Şinâsî, *Tercümân-ı Ahvâl'i* neşrede dururken, ben kâfiyeli bir tezkire yazabilmeyi kendime bahtiyârlık addedenlerdenim, *Tasvir* in birinci cüz'üne bak; Şinâsî ile benim yazdığım şeyler devr-i edep ânın olduğuna delil-i vâzıhtır.” (Tansel, C. II: 295) diyerek Şinâsî'nin yeni edebiyatın öncü şahsı olduğunu dile getirir. Aynı zamanda kendini de eleştirerek o dönem yeniden/yeniliklerden habersiz olduğunu ifade eden Namık Kemal, kendisini yeni Türk edebiyatının kurucusu olarak niteleyen Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid'e tenkitlerde bulunur. Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid'in, kendisini yeni edebiyatın kurucusu olarak görmesini yadırgar ve onlara bu durum hakkında bilgiler verir. “Şinasi'den sonra ben olmasa idim, elbette biriniz zuhûr ederdiniz.” (Tansel, C.II: 450) diyen Namık Kemal, yeni Türk edebiyatının kurulmasında Şinasi'nin öncü kişiliğine işaret eder.

Namık Kemal, yeni Türk edebiyatının kurucusu olarak Şinasi'yi işaret ederken onun Batı edebiyatı ile olan münasebetine de değinir. Çünkü Şinâsî, edebiyatı Garp'tan alınmak lazım geldiğini gösteren ilk kişidir (Tansel C. II: 450).

Namık Kemal, yeni Türk edebiyatının büyük bir dünya olduğunu söyleyen ve bu açıdan hem kendi hem de dönemindeki gençler adına yeni edebiyatın anlaşılması için makale ve mektup gibi birçok eserinde tenkitlerde bulunur. Abdülhak Hamid'e yazdığı 24.01.1882 tarihli mektubunda “Edebiyat için pek çok zevat ile uğraşmış idim; hâlbuki şimdi o mu terizlerden bâzıları yine beni edebiyat müceddidlerinden addedip duruyorlar. Müceddidlik hakkı ise, ya Şinâsî'nin yâhut senindir. Ben arada hatt-ı ittisâlim.” (Tansel,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

C. III: 204) diyen Namık Kemal, dönemindeki durum ve olayları okuması açısından önemli tespitlerde bulunur. Nitekim Abdülhak Hamid, Namık Kemal'in yukarıdaki düşüncelerini o zaman kabul etmese de daha sonra bu düşüncesini eski Türk edebiyatını savunanların dahi kabul ettiği görülür. Bundan dolayı Abdülhak Hamid'i yeni Türk edebiyatının ileri gelenlerinden kabul eden klasik Türk edebiyatçıları, ona ileriki zamanlarda yeni Türk edebiyatının savunucusu olduğu için hücum eder. Bu da onun tespitlerinin ne kadar geçerli olduğunu gösterir.

Namık Kemal mektuplarında, yeni Türk edebiyatı ürünlerinin, manalı ve faydalı olmasını ister. Yeni Türk edebiyatına mahsus eserlerin, sanatlardan olduğunca uzak kalmasını arzular. Ona göre böyle eserler: “Şimdi okuyoruz; hem de okuduğumuz şeylerden lezzet bulmak, yazdığımız şeylerde lezzet buldurmak için fikrin en vâsî meydanlarına, kalbin en hafî köşelerine girmeye çalışıyoruz.” (Tansel, C. I: 317) şeklinde tenkit edilir. Yazılan şeylerden okuyucunun aldığı zevk, Namık Kemal için çok önemlidir. O yeni Türk edebiyatına özgü eserlerin okuyucusuna zevk vermesinden yanadır. Bu özellikten yoksun olan eserleri anlamsız ve tatsız gören Namık Kemal, millî olan edebî bir zevkin peşindedir.

Namık Kemal, yeni Türk edebiyatına ait eserlerin işlediği konulara da büyük ehemmiyet verir. Çünkü o, “Edebî eserlerin insan ruhu üzerinde terbiyevi bir tesir icra ettiğine kanidir.” (Kaplan, 1997: 125). Ona göre edebiyat-ı cedide, millî ve medeni birliği kurarak vatana, vatan sevgisine hizmet etmeliki bunu da kendi dilimiz ve söyleyişimize göre yapmak gerekmektedir. Rezaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı 1873 yılında yazdığı mektubunda bu durumu şöyle ifade eder: “Vatan büyüktür; vatan mukaddestir.” Sözüne neşirden korkmamışsın. Vatan senin meşrebinde bulunanlar ile iftihar etmek lazım gelir.”...Eserde iki ifade gördüm. Biri “Furtuna!.. İnsanlar için zulm yarışına mı çıktın?” biri de “Şaktas! Şaktas! Üstüne atılacak bir avuç toprak, tek mil cihânı, senin ile benim aramıza koyu verecek!” (Tansel, C. I: 285) Bu ibareler Namık Kemal'i etkileyerek onu mutlu etmiştir. Onun mutluluğu, işlenen konunun millî duygu ve düşünceleri heyecanlandırması, insanları kendi değerlerine davet etmesi yönündedir. Çünkü vatanın her zerresinin sesini edebiyatın içinde duyulmasının gerektiğini belirten Namık Kemal, her sesin de Türkçe olmasından yanadır. Nitekim Namık Kemal, sosyal konuları halka gür sesle aktarmak ve halkı kendi düşüncelerinin ortağı kılmayı arzular (Enginün, 1993: 13). Yine aynı mektupta bu konu ile ilgili önemli tespit ve tenkitleri bulunan Namık Kemal, “Oyunun tahrirce dahi, bütün bütün hâlî değildir. Dur nümüne olarak birkaç sahifesini muâheze edeyim. Sahife 3, no'lsun size bu dargınlık Türkçe değil...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Meselâ, size bu dargınlık nereden geldi gibi bir şey denilse, olmaz mı idi? No'lsun size bu hây-ü hây-ı matem... *Hây-ü hây-ı mâtem* pek Acem'âne; husûsiyetiyle muhâverede hiç yakışmaz" (Tansel, C. I: 286) diyerek Rezaizade Mahmut Ekrem'in eserini tenkit eder. Ona göre yeni edebiyata özgü türlerin dili, Türkçe olmalı ve her şeyi ile bizi yansıtmalıdır.

Namık Kemal'in, yeni edebiyata özgü eserlerdeki edebî sanat ve mübalağalar hakkında da eleştirileri vardır. Rezaizade Mahmut Ekrem'in "Atala" adlı eserindeki benzetmeleri çok Avrupai bularak tenkit eden Namık Kemal, böylece yeni edebiyatı özgün bir yapıya kavuşturmayı amaçlar. Rezaizade Mahmut Ekrem'in "Atala" adlı eserinde benzetmelerin çok basit ve hiçbir şeye benzemediğini söyleyen sanatçı, "Mila'nın memelerini yeni doğmuş iki keçi yavrusuna benzetmişsin. Bu teşbih hiçbir şeye benzedi mi ya?...Mila'nanın memelerini bir şeye teşbih edeceksen; bir yumurtadan çıkma iki beyaz güğercin palazına benzetsen, olmaz mı idi" (Tansel, C. I: 287) diyerek Rezaizade Mahmut Ekrem'i tenkit ederek ona yol gösterir.

Namık Kemal, yeni Türk edebiyatını, tek uğraş olarak görmüş ve bu alanda birçok kişi ile tartışmaya girmiştir. Onun 22.10.1882 yılında Ahmet Mithad Efendi'ye yazdığı mektubunda "Edebiyat bahsinde ben de konuşacağım. Allâh cezânı versin! Sen şöylesin, sen böylesin diye diye, beni edebiyatca sâhid-i vâhid derecesine i'lâ ettiniz. Çâresiz, hüküm yolunda bir şey yazacağım. Hepinizi te'dib edeceğim; fakat edebiyat-ı cedide tarafdârlarını, hafif dokunmakla okşayacağım. Edebiyat-ı âtika tarafdârlarına da, kalem yerine süpürge sapı sallayacağım." (Tansel, C. III: 169) diyerek yeni edebiyata ve edebiyatçılara bakışını ortaya koyar.

Namık Kemal mektuplarında genel olarak; yeni Türk edebiyatının içeriğinden bahseder. Ona göre yeni edebiyatı; mana ve fikir birliğine sahip olmalı ve kendi diline, dinine ve milletine hizmet ederek halkı terbiye etmelidir. Edebiyat ve diğer alanlarda, Batı'nın bize uymayan hayat anlayışından kaçınılmalıdır. O, aynı zamanda eğitimin Türkçe olması, adapte ve çevirilerde de Türkçe ifadelerin halkın kullandığı biçimde olması gibi hususlar üzerinde durur.

Sonuç

Namık Kemal, Tanzimat döneminin önde gelen simalarından biridir. Yazın hayatına şiirle giren sanatçı, şiir, roman, tiyatro, makale ve mektup türlerinde birçok eser vücuda getirmiştir. Bu türler hakkında önemli bilgi ve tecrübeye sahip olan sanatçı, edebiyat ve dili her şeyin üstünde bir güç olarak görür. Bu gücü Batı'nın dünyaya

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bakışı ve yorumlaması ile tekrardan diriltmeye çalışarak edebiyat ve sanat alanında millî olanın sesini arar.

Namık Kemal özel mektuplarında ve yazdığı diğer makale ve yazılarında bu millî sesin modern anlamda gelişmesi için birçok girişimde bulunur. Özellikle mektuplarındaki görüş ve tespitler, onun Türk dili ve edebiyatına yönelik tenkitlerini içerir. Edebiyatı, *maşuka-i vicdan* olarak değerlendiren Namık Kemal, mektuplarında âşık olunan vicdanın her yönden modern bir yapıya bürünmesi için edebî tenkitlerde bulunur.

Namık Kemal özel mektuplarındaki tenkitlerinde edebiyatı, dile, millete ve vatana hizmet yolunda görmek ister. Türkçeyi yücelterek onu, gelecek kuşaklara işlenmiş bir şekilde aktarma arzusundadır. Bu yönde atılan adımları olumlu yönde tenkit eden Namık Kemal, aşırıya kaçan örnekleri de olumsuz yönde tenkit eder.

Namık Kemal'in mektuplarını edebî tenkit yönünden değerlendirdiğimiz bu çalışma onun dil, edebiyat ve edebî türler hakkındaki tenkitlerinin hangi yönde ve nasıl ortaya konduğunu belirginleştirir.

Sonuç olarak Namık Kemal mektuplarında Arap dili ve edebiyatı, Fars dili ve edebiyatı, Batı dili ve edebiyatı, eski Türk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı üzerine düşünce ve tespitlerine yer verir. Bu düşünce ve tespitler, sanatçının, dil ve edebiyat üzerine yaptığı edebî bir tenkit niteliği taşır. Bu açıdan Namık Kemal'in mektuplarında yaptığı edebî tenkitler, sanatçının edebî görüşünü ve dönemindeki edebî gelişmeleri içermesinden dolayı önemli bir kaynak niteliği taşır.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (1964), “Namık Kemal”, **İslam Ansiklopedisi**, C., 9, İstanbul.
- AKYÜZ, Kenan (1995), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860–1923**, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- BARTHES, Roland (1999), **Yazı ve Yorum** (Çev.: Tahsin Yücel), Metis Yayınları, İstanbul.
- ÇIKLA, Selçuk (2003), “Türk Edebiyatında 'Eleştiri' Başlıklı Bazı Metinler Hakkında Birkaç Söz”, **Hece Eleştiri Özel Sayısı**, S.77/78/79, Mayıs/Haziran/Temmuz, ss.560–569.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- ENGİNÜN, İnci (1993), "Namık Kemal ve Tiyatro", **Doğumunun Yüzeşinci Yılında Namık Kemal**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss.13–24.
- ERCİLASUN, Bilge (1994), **Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GARİPER, Cafer (2007), "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, ss. 41–79.
- GÖÇGÜN, Önder (1987), **Yeni Türk Edebiyatı Metinleri I**, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Konya.
- GÖÇGÜN, Önder (1991), **Türk Edebiyatı Araştırmaları I**, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Konya.
- GÖÇGÜN, Önder (1999), **Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri**, İlesam Yay., Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1948), **Namık Kemal, Hayatı ve Edebi Eserleri**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1997), **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAVCAR, Cahit (1993), "Namık Kemal'in Üslup Anlayışı", **Doğumunun Yüzeşinci Yılında Namık Kemal**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss.47–58.
- KORKMAZ, Ramazan (2007), "Servet-i Fünun Edebiyatı", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, ss. 121–170.
- KUTLU, Şemsettin (1981), **Türk Edebiyatı Antolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZÇELEBİ, Hüseyin (2003), **Cumhuriyet Dönemi Eleştiri 1923–1950**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender (1989), **Namık Kemal'in Tarihî Biyografileri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- SEVÜK, İsmail Habib (1942), **Tazimattan Beri I**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ŞENGÜL, Abdullah (2007), "Edebi Eleştiri", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, ss. 569–590.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997), **19 uncu Asır Tür Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1967), **Namık Kemal'in Husûsî Mektupları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1969), **Namık Kemal'in Husûsî Mektupları II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1973), **Namık Kemal'in Husûsî Mektupları III**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1986), **Namık Kemal'in Husûsî Mektupları IV**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÜSTÜNOVA, Mustafa (2005), **Namık Kemal'in Özel Mektuplarında Edebi Konular**, Gaye Yayınları, Bursa.
- YETİŞ, Kâzım (1996), **Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, Alfa Yayınları, İstanbul.